

SANȚIONAREA MORAVURILOR SOCIALE IN COLECȚIA DE CHIUITURI ȘI STRIGĂTURI A LUI VASILE SALA

IOSIF GUI

Chiuitul, ca „o glumă pusă în versuri, un joc de spirit, un compliment galant, ori o scînteie satirică“, după definiția dată de Ion Slavici, ocupă un loc important și în colecția folclorică a ilustrului dascăl bihorean Vasile Sala.

Această „satiră scurtă, tăioasă, adînc pătrunzătoare“¹, născută în timpul „danțului“, în stare a prinde momentul potrivit este improvizat fulgerător și surprinde cele mai variate comportamente sociale.

Deosebite ca structură, strigăturile sînt puse în legătură cu locul și scopul urmărit, de comandă satirică și lirică, dar pronunțate mai cu seamă de către bărbați, ele au o țintă sigură și sînt formulate într-un limbaj concis, de către acele minți „veșnic treze“.

Spuse la hore, la nunți, la sezători sau petreceri, ele iau uneori forme dialogate, impresionînd prin frumusețea lor de „strigăte“ rostogolite în tactul jocului, cu glas tărăgănat, jumătate vorbe și jumătate cîntec; exprimă „păsul inimii“ unui individ sau unei colectivități.

Vasile Sala a sesizat frecvența lor mare și tocmai de aceea le-a acordat un loc de seamă în colecția sa, urmărindu-le atît și notîndu-le, cînd acestea erau spuse la petreceri. Așa se explică faptul că din cele peste cincizeci de broșuri tipărite, trei dintre acestea: *Frumusețea chiuiturilor de pe platurile Bihorului*; *Strigături bătrînești* și *Frumusețea jocului bihorean*, respectiv broșurile cu numerele: 6, 14 și 23, sînt destinate în exclusivitate speciei de care ne ocupăm.

Am considerat necesar a selecționa din valoroasa colecție a lui Vasile Sala, doar acelea a căror țintă este îndreptată spre corijarea moravurilor sociale sau spre sancționarea morală, în mod usturător, a celor ce prin „trîndăvie și înșelătorie“ s-au aciuit la conducerea treburilor satului.

¹ N. Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1925, p. 53.

În asemenea cazuri strigăturile au un pronunțat *caracter de clasă*, lovind în fostele notabilități ale localităților (primarul, popa, notarul, dascălul și cârciumarul):

*„Birăii sint lăcomoși
Sint bețivi și nărăvoși.
Nu le place a lucra
Mai bine știu a-nșela“².*

Și birăițele sint puse alături de birăi, obișnuite fiind și ele cu viața ușoară, fără muncă și totdeauna dornice de petreceri:

*„Birăița ar tot juca
Birăul ar tot mânca“³.*

O atare viață presupune și o trîndăvie, o amînare continuă a treburilor gospodărești:

*„Birăița ta, birău
Uitat-o cînepa-n tău.
Birăița dumitale
Uitat-o cînepa-n vale“⁴.*

Uneori toți acești exponenți ai trîndăviei sint satirizați, pe funcțiile lor sociale, într-un singur catren:

*„Bate doamne pe popa,
Pe popa și pe popie,
Pe birăi pentru porție,
Pe notar pentru Mărie“⁵.*

Casă bună cu toți aceștia fac și „crîsmărițele“, care se îmbogățesc pe seama nenorociților purtați de gînduri și apăsați de poveri, umblînd prin asemenea localuri publice:

*„Crîsmăriță lată-n șele
Tu-ai mîncat vacile mele.
Mai am două-trei juninci
Și-alea vrei să le mîninci?“⁶*

² V. Sala, *Frumusețea chiuiturilor de pe plaiurile Bihorului*, Editura noastră, București, 1939, Biblioteca Vașcăului, broșura 23, p. 5.

³ Idem, *Chiuituri și strigături*, Editura noastră, București, 1939, Biblioteca Vașcăului, broșura 6, p. 17.

⁴ *Ibidem*, p. 101.

⁵ *Ibidem*, p. 15.

⁶ *Ibidem*, p. 31.

Gura satului nu iartă nici chiar pe cei pe seama cărora sint dați copiii pentru a-i învăța carte, cînd aceștia păcătuiesc și ei, uitînd de adevărata lor misiune socială:

*„Sărută-te dăscăliță,
Că dăscălașu-i pe uliță,
Pe uliță pe la fete
Om la om, trage nădejde“⁷.*

Tema nevestei leneșă, a căsătoriei ratate, a căsătoriei din interes, a neloialității familiale sau a bărbatului ursuz și urît, este foarte frecventă la toate petrecerile. Dăm cîteva exemple:

*„Tata zice să mă-nsor,
S-aduc mamei ajutor.
Mama zice, să mă las,
Să nu-i fac mai mult necaz“⁸.*

sau:

*„De-nsurat m-aș însura,
Proastă tare n-aș lua,
Frumoasă tare nu mi-ar place,
Că prea mulți șogori mi-oi face“⁹.*

Nevestele care umblă „pe uliță“ purtînd vorbele de la o casă la alta, sau cele care-și neglijează propria familie sint date în vileag:

*„Nici aceea nu-i nevastă,
Care nu-i la cin-acasă
Ci umblă din loc în loc
Pînă dă de-un dobitoc.
.....
Nevastă cu briu lat
Toată iarna ce-ai lucrat,
De n-ai lepedeu pe pat
Și izmene la bărbat?“¹⁰.*

Pentru cei care se viră în „minciuni“ căutînd, apoi să se desculpe de ele, colectivitatea îi ironizează prin versuri chiuite, versuri care se bucură de o largă circulație socială:

*„Hopa, țopa, pîn-la popa
De la popa la vlădica
Pentru-o vorbă de nimica“¹¹.*

⁷ *Ibidem*, p. 19.

⁸ *Ibidem*, p. 23.

⁹ *Ibidem*, p. 50.

¹⁰ *Ibidem*, p. 72, 92.

¹¹ *Ibidem*, p. 91.

Cind tinerii, se întâlneau la vreo petrecere, adunați din mai multe sate, improvizează strigături adresate colectivității din satul învecinat:

„Tărcăianu, săracu
Țipă brinca după cap
la un păduche cit un țap,
Țipă brinca subsuoară
la un păduche cit o cioară”¹².

sau:

„Fetele din Cărpinet
Sint crescute cu oțet
Și iernate tot cu lapte
Le stă ochii ca la broaște”¹³.

Pentru femeile care s-au lăsat înșelate în iubire, considerate că au stricat „bunele moravuri” ale satului, s-au improvisat strigături — unele — chiar de către cei ce le-au „ademenit”:

„Nana plinge după sură,
Că-i cu poalele la gură.
Plîngă, drac să plîngă-n ea,
Că nu-i vina toat-a mea”¹⁴.

Supărarea bărbatului, căruia i s-a luat nevasta, de către un altul, este așa de mare, încît găsește momentul ca în timpul dansului să-i strige acestea:

„Nevastă, bărbatul tău
Seamună cu calul meu.
Calul meu e cam mucos
Bărbatul tău e tare prost”¹⁵.

Tema luptei dintre săraci și bogați, a contradicției dintre cei ce munceau și cei ce huzureau, într-o societate care încuraja exploatarea omului de către om, și-a găsit locul și în cadrul acestei specii literare. În așa societate, sărăcia este un fenomen caracteristic aproape întregii colectivități, fapt ce rezultă din următoarele versuri chiuite:

„Pe la noi prin Dumbrăviță
Umblă foamea pe uliță”¹⁶.

Veșnica neîmpăcare dintre slugă și stăpîn a rămas adînc întipărită în conștiința poporului, căci oricît de bine-ar fi lucrat, sluga era batjo-

¹² Ibidem, p. 103.

¹³ Ibidem, p. 27.

¹⁴ Idem, *Strigături bătrînești*, București, Editura noastră, 1939, broșura nr. 14, p. 8.

¹⁵ Idem, *Frumusețea chiuiturilor...*, p. 135.

¹⁶ Ibidem, p. 137.

corită, flăminzită și chiar bătută. Chiuiturile acestora adresate „gazdelor” sînt usturătoare:

*„Frunză verde ca nucu
Fost-am slugă la dracu.
Dac-aș face apa-n vin
Tot nu-i fac voia din plin,
Dac-aș face apa-n bere
Tot nu-i fac lui pe plăcere,
Ruptu-mi-am și hainele
Gata să-mi rup și-oasele”¹⁷.*

Alteori ironia versurilor exprimă deosebirea socială dintre bogați și săraci, primii dispunînd de toate cele trebuincioase familiei, folosind aproape pe gratis munca zilnică a „nevoiașilor”:

*„Sapă drace tenchiu-n parte
Iarna cară lemne-n spate
Și mai cumpără bucate”¹⁸.*

sau:

*„Se cunoaște omul gazdă,
Că-i umblă plugul în brazdă.
Se cunoaște omul slugă,
Că mîncă pituță murgă”¹⁹.*

Semnificative din punct de vedere a sărăciei în care se zbăteau cei de jos sînt versurile:

*„Nici nu mor, nici nu trăiesc
Numai ce mă chinuiesc”²⁰.*

Sanțiunea — prin vorbe strigate la horă — este îndreptată și împotriva falsei prietenii, împotriva celor ce se consideră prieteni doar la bine:

*„Pînă ce fusei la bine
Toți fură prieteni cu mine,
Dacă io picai la rău
Nu văzui prieten de-al meu”²¹.*

Chiar în condițiile unei vieți nedorite, omul de rînd își dă seama că această formă de trai este trecătoare, ura de moment fiind îndreptată împotriva celor ce vor să mențină *vechea rînduială a lucrurilor*. El este în schimb bun patriot, cu dragoste de locurile natale. De aceea,

¹⁷ *Ibidem*, p. 8.

¹⁸ *Ibidem*, p. 9.

¹⁹ *Ibidem*, p. 37.

²⁰ *Ibidem*, p. 9.

²¹ *Ibidem*, p. 11.

cînd este luat în armată, dus să lupte pentru o cauză, ce nu-l interesa, îi condamnă pe cei vinovați, prin intermediul strigăturilor:

*„Țara mea, țară frumoasă
Cine din tine mă scoasă,
N-aibă sănătatea-n oasă.
Mince viermii carnea lui
Aibă casa cucului
Și odihna vîntului.
Cine m-a scos din satul meu
Aibă loc în temeteu“²².*

În același timp preferă să fie privat de libertate, decît să-i slujească pe cei ce mențin soarta lui de „sărăntoc“:

*„Hei, li, li, frunză de nuc
Astăzi beau, mîine mă duc.
Hei, li, li, frunză de salcă
Astăzi beau, mîine mă leagă“²³.*

Sigur, tematica lor este diversă, ea purtînd amprenta locului, timpului și sentimentele colectivității în sinul căreia au fost create.

Ceea ce trebuie remarcat însă, este faptul că, prin intermediul lor se caută o îndreptare a moravurilor sociale sau ale unor indivizi certați cu modul civilizat de comportament social și familial.

De obicei vinovații roșesc și pleacă capul, în timpul sancționării lor prin intermediul strigăturilor, dar se întîmplă uneori și încăierări, mai ales atunci cînd acestea sînt prea *pipărate*.

Multe din strigături uimesc prin spontaneitate, prin finețea ironiei, conciziunea formei, plasticitatea imaginilor, prin stilul indirect al satirei, încît fac din ele adevărate capodopere ale genului liric popular.

Ele au caracterul și executarea spontană, dar se și scriu și sînt pregătite de mai înainte, mai cu seamă în preajma unei nunți, cînd cei ce strigă obișnuiesc să se consulte între ei.

Neobositul învățător Vasile Sala, el însuși martor la cele mai multe petreceri, a luat act de minunatele comori folclorice, care parcă ar purta cu ele culoarea și nuanța cerului, foșnetul pădurii, clipocitul apelor, lă-sîndu-se pătrunse de mireasma pămîntului. Tocmai aceasta a dat strigăturilor culesse de el nuanța fină, parfumul și aroma plăcută a ținutului vășcăuan. Prin ele ni se transmite azi, ceva din inimile prin care au trecut, considerîndu-le inestimabile comori, ce completează colecția folclorică a destoinicului învățător bihorean.

²² Idem, *Frumusețea jocului bihorean*, București, Editura noastră, 1939, broșura nr. 23, p. 11.

²³ Idem, *Strigături...*, p. 14.